

MONOGRAFIES 11

Museu d'Arqueologia de Catalunya **Barcelona**

Actes del Simposi: Les vil·les romanes a la Tarraconense

Volum II

Barcelona

Museu d'Arqueologia
de Catalunya

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCs

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**

Diputació de Lleida

BIBLIOTECA DE CATALUNYA. DADES CIP:

Actes del Simposi: Les vil·les romanes a la Tarraconense. —
(Monografies ; 10-11)

Bibliografia. — Textos en català, francès i castellà

ISBN 9788439379263 (vol. 1). — ISBN 9788439387954 (vol. 2)

I. Revilla Calvo, Víctor, ed. II. González Pérez, Joan-Ramon, ed. III. Prevosti, Marta, ed. IV. Museu d'Arqueologia de Catalunya-barcelona V. Institut d'Estudis Ilerdencs VI. Col·lecció: Monografies (Museu d'Arqueologia de Catalunya-Barcelona) ; 10-11 1. Vil·les romanes — Catalunya — Congressos 2. Vil·les romanes — Tarraconense — Congressos 3. Romans — Catalunya — Congressos 4. Romans — Tarraconense — Congressos 5. Catalunya — Arqueologia romana — Congressos 6. Tarraconense — Arqueologia romana — Congressos

904(467.1)(061.3)

© De l'edició: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Barcelona
i Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida

© De les fotografies i textos: Autors corresponents

COORDINACIÓ EDITORIAL: Ramon Buxó Capdevila

DISSENY GRÀFIC: Josep M. Mir

MAQUETACIÓ I PRODUCCIÓ: Gráficas Varona, S.A.
SALAMANCA

CORRESPONDÈNCIA I
INTERCANVIS: Museu d'Arqueologia de Catalunya
Biblioteca. Intercanvis
Passeig de Santa Madrona, 39-41
08038 BARCELONA
Tels. +34 93 423 56 01
Fax +34 93 325 00 33

ISBN: 978-84-393-8795-4
Dipòsit Legal: S. 1.542-2011

**ACTES DEL SIMPOSI: LES VIL·LES ROMANES
A LA TARRACONENSE. IMPLANTACIÓ,
EVOLUCIÓ I TRANSFORMACIÓ.
ESTAT ACTUAL DE LA INVESTIGACIÓ
DEL MÓN RURAL EN ÈPOCA ROMANA.
CELEBRAT A LLEIDA DEL 28 AL 30
DE NOVEMBRE DE 2007**

Barcelona 2009

Editors científics:

Víctor Revilla Calvo Joan-Ramon González Pérez Marta Prevosti Monclús

ÍNDIX

PART II. CONTINUACIÓ	7
VILLAS ROMANAS EN EL VALLE MEDIO DEL EBRO Miguel Beltrán Lloris	9
LA INVESTIGACIÓN DE LAS VILLAE ROMANAS DE LA MESETA Virginia García-Entero	27
VILLAE ROMANAS EN ASTURIAS Carmen Fernández Ochoa, Fernando Gil Sendino	49
ASENTAMIENTOS RURALES ROMANOS EN LAS ISLAS BALEARES Margarita Orfila Pons	73
LAS VILLAS DE LOS PIRINEOS EN LA TARDA ANTIGÜEDAD: NAVARRA, HUESCA, LÉRIDA José María Blázquez Martínez	93
PART III. ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA (COMUNICACIONS)	113
ASSENTAMENTS AL LÍMIT DEL SISTEMA DE LA VILLA. LES FASES REPUBLICANA I TARDO-ANTIGA DE CA L'ESTRADA (CANOVELLES, VALLÈS ORIENTAL) Abel Fortó, Pablo Martínez, Vanessa Muñoz	115
TORREBONICA (TERRASSA, VALLÈS OCCIDENTAL): EVIDÈNCIES D'UN ASSENTAMENT RURAL ROMÀ I TARDOANTIC (S. I-VII DC) Xavier Maese Fidalgo	125
LA VILLA DE CAN PICANYOL (SANT CUGAT DEL VALLÈS, VALLÈS OCCIDENTAL) Jordi Aguelo i Mas, Alejandro G. Sinner, Carlos Velasco Felipe	133
NOVES APORTACIONS A L'ESTUDI DE LA PARS RUSTICA DE LA VIL·LA ROMANA DE CAN FARRERONS (PREMIÀ DE MAR): EL RECINTE DE LLEVANT Carles Carbonell Badia	139
LA VIL·LA ROMANA DE LA BURGUERA (SALOU, AGER TARRACONENSIS): AVANÇ PRELIMINAR Francesc Bosch Puche, Moisés Díaz García, Josep Maria Macias Solé	155

LA VIL·LA ROMANA DE BARRUGAT (BÍTEM, TORTOSA, BAIX EBRE): UNA APROXIMACIÓ	165
Margarida Genera i Monells	
L'HORTA VELLA (BÉTERA, VALÈNCIA)	175
José Luís Jiménez, Josep M ^a . Burriel, M ^a . Jesús Ortega, Miquel Rosselló, Lorena Ruiz	
LAS FORMAS DE EXPLOTACIÓN DEL MEDIO RURAL EN EL SUR DE LA TARRACONENSE: LA PROVINCIA DE ALICANTE	183
Carolina Frías Castillejo	
LA VILLA ROMANA DE PORTMÁN: UNA APROXIMACIÓN AL TIPO DE EXPLOTACIÓN COSTERA DE <i>CARTHAGO NOVA</i> ENTRE LOS SIGLOS I A.C. Y II D.C. A PARTIR DE SU CONTEXTO ARQUITECTÓNICO Y ORNAMENTAL	191
Alicia Fernández Díaz	
CAMP VERMELL (SANT JULIÀ DE LÒRIA, ANDORRA): EVIDÈNCIES D'HÀBITAT RURAL I ACTIVITAT METAL·LÚRGICA A ANDORRA	201
Abel Fortó García, Xavier Maese Fidalgo	
EXPERIENCIA Y COMENTARIOS PERSONALES SOBRE LOS MOSAICOS DE ALBESA	213
Ferran Boneu Companys	
LA VIL·LA ROMANA DE LA FOGONUSSA. HISTÒRIA DE LA INVESTIGACIÓ I CONTEXTUALITZACIÓ D'UN FRIS DECORAT	217
Miquel Torres i Benet	
LA VIL·LA ROMANA RÚSTICA DE GEBUT (SOSES. LLEIDA). ESTAT DE LA QÜESTIÓ	231
Joan-Ramon González Pérez, Josep Ignasi Rodríguez Duque	
DEBATS I PARLAMENTS	247
Transcripcions: Jesús Vilafañe, Joan-Ramon González	

LA VIL·LA ROMANA DE LA BURGUERA (SALOU, AGER TARRACONENSIS): AVANÇ PRELIMINAR

Francesc Bosch Puche* Moisés Díaz García** Josep Maria Macias Solé***

*Universitat de Barcelona. **Codex-Arqueologia i Patrimoni. ***Institut Català d'Arqueologia Clàssica.

I. INTRODUCCIÓ

Entre els anys 1992 i 2002 es va produir la delimitació i excavació en extensió de la major part de l'assentament rural conegut com a vil·la romana de la Burguera, situada en el terme municipal de Salou (Tarragonès). Aquest jaciment constituï un important nucli rural que, durant els segles I-II dC, pot considerar-se un assentament tipus vil·la amb un marcat caràcter d'explotació vinícola. No obstant, existeixen també nombroses evidències cronològicament anteriors i posteriors a aquesta explotació, tot denotant una activitat agrícola, i segurament residencial, que es desenvolupà més enllà d'aquest model d'ocupació tant característic i que va abraçar els períodes tardorepublicà i tardoantic. El jaciment ja era conegut prèviament i havia estat documentat per l'antic Grup de Recerques de Vila-Seca als anys 60 del segle passat, quan fou afectat parcialment per una residència unifamiliar. També tenim notícies anteriors referents a troballes aïllades que es poden associar a aquest jaciment (Gibert 1900, 71; Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya 1990; Adserias 1998, núm. 84). L'execució del Pla Parcial Residencial d'aquest sector de la ciutat de Salou comportà la documentació intensiva de la vil·la, però també el posterior desmuntatge autoritzat per part de la Direcció General del Patrimoni Cultural i amb un nivell d'afectació gairebé total. Només s'ha preservat el conjunt termal, incorporat en el jardí d'un complex hotel·ler, més escasses evidències que romanen intactes sota els vials perimetrals de l'entorn.

Els treballs de documentació arqueològica foren executats per l'empresa Codex-Arqueologia i Patrimoni, i les dades preliminars que aportem són el fruit de la realització de la memòria tècnica més una primera reflexió sobre un extens i diversificat assentament rural que demana un tractament molt més acurat. D'assolir aquest propòsit, es podrà definir un exemple il·lustrador de l'evolució històrica i econòmica d'un assentament que considerem característic de l'ager *Tarraconensis*. Manca encara un estudi ceràmic aprofundit així com la realització d'anàlitzes específiques a partir de les

mostres recollides. També cal reconèixer que, en alguns casos, la pròpia dinàmica constructiva del jaciment va comportar la destrucció en major o menor grau de les fases precedents afectant també els nivells estratigràfics relacionats amb les accions constructives. Per aquest motiu algunes fases no es podran datar amb precisió.

L'àrea en què es trobava el jaciment (UTM central 31 TCF-344250549600 i al costat dret del camí dels Emprius) responia a l'antiga partida de la Burguera i actualment és propera al complex lúdic ubicat entre Salou i Vila-seca. Conseqüentment, ha estat una zona intensament urbanitzada. Abans hi havien camps de conreu i es coneixia un subsòl hídric generós, essent una zona propera al traçat de la *via Augusta* o antic camí de Salou a Cambrils i Camí Ral (Massó 1990).

Les actuacions arqueològiques desenvolupades fins ara en aquest jaciment han posat al descobert les restes d'un assentament rural amb unes característiques generals i una periodització coherents amb els processos evolutius constatats en altres jaciments del *territorium* de la ciutat de Tarraco (Macias 2005; Macias/Menchon 2007). El que ha sobtat en aquest cas ha estat el nivell de conservació del jaciment i la presència de clares evidències de tipus cerealístic. Des del punt de vista del grau de conservació s'han detectat diferents nivells, atès que es tracta d'un assentament posicionat sobre un lleuger promontori propiciant la definició de diverses terrasses d'edificació. L'àrea termal i residencial de la vil·la s'aixecà en el nivell més elevat i aquest fet, lògic des del punt de vista escènic i d'ordenació urbana, ha estat el que ha ocasionat que aquests espais siguin els que presentin un nivell d'arrasament més intens. Quant a les restes termals, la solidesa i les característiques tècniques de les seves estructures –estances inferiors, piscines excavades en el subsòl– han propiciat una bona perdurabilitat històrica i conservació pel fet de tractar-se d'espais soterrats. D'aquesta forma, el conjunt termal és correctament interpretable a nivell de planta.

En la zona residencial el nivell de conservació era deficitari quant a les restes de pavimentació i, fins i tot, pel que fa a les portes de connexió entre els diferents

Figura 1. Vista aèria de la vil·la romana (arxiu Servei d'Arqueologia i Paleontologia).

àmbits (Fig. 1.1). L'habitatge principal de la vil·la es trobava elevat respecte a les termes i a la resta de les construccions. Per aquest motiu, les restes d'aquest sector s'han conservat pràcticament a nivell de fonamentació i presenten dificultats quant a la correcta interpretació funcional de cadascun dels seus àmbits. Pel que fa a l'àrea rústica s'han de diferenciar dos tipus de comportament: una part molt rebaixada per actuacions contemporànies en què s'ha documentat una àrea d'emmagatzematge (Fig. 1.2) i un altre sector amb un nivell d'edificabilitat major que també ha sofert un arrasament important aturat en les cotes arqueològiques de pavimentació (Fig. 1.3).

II. PERIODITZACIÓ I FUNCIONALITATS

FASE I

Respon als trets propis d'un assentament rural detectant-se estructures muràries de pedra irregular lligada amb

argila. Aquest primer nucli estigué precedit d'un important terraplenament dels desnivells orogràfics i, posteriorment, del traçat de les rases constructives dels murs de fonamentació. Els espais arquitectònics detectats indiquen recintes de grans dimensions i funcionalitat indeterminada, sense que es pugui reconèixer amb seguretat si es tracta d'una àrea d'habitatge. No obstant, cal preveure la presència d'un espai residencial, tal i com poden indicar les restes d'elements arquitectònics aprofitats en estructures o bé presents en farciments de fases posteriors. Entre aquests elements cal destacar la presència de fusts de columna i capitells toscans, propis del període tardorepublicà.

L'element més significatiu és la fonamentació d'un possible *granarium* (Fig. 1.4, 2 i 3). L'estructura de la Burguera recorda els edificis singulars del jaciment ibèric de La Moleta del Remei (Alcanar, Montsià) o d'altres estructures pròpies del període Ibèric. Altres paral·lels preromans han estat documentats a la Balaguera, Torre de Foios, Illeta dels Banyets i El Amarejo (Gràcia 1995, 91-99). La finalitat d'aquestes

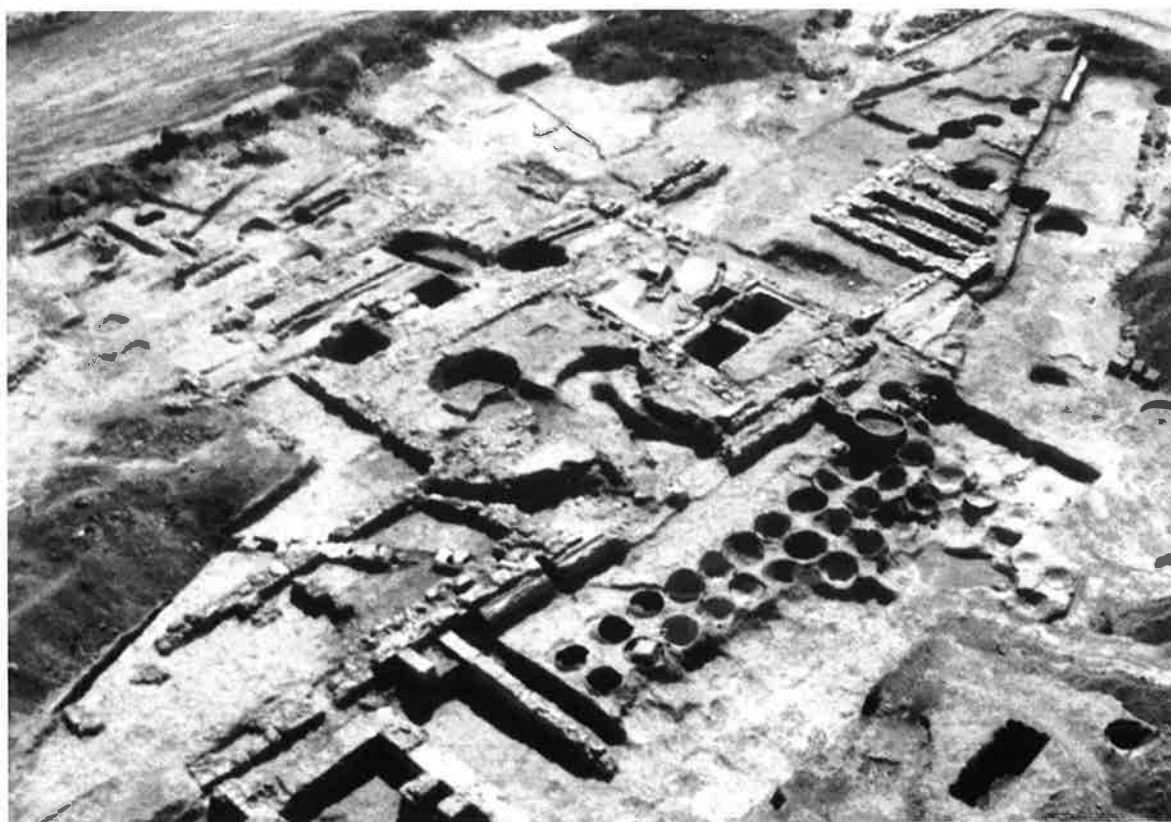

Figura 2. Vista de l'àrea productiva de la vil·la (arxiu SAP).

157

estructures alçades seria la de suprimir l'acció de la humitat sobre el gra amb la creació d'espais/canals de circulació d'aire, que contribueixen a ressecar la part inferior de la construcció. A més de ser un tret específic de l'àmbit ibèric, en el món romà estructures similars respondran a un tipus d'edifici característic dels *siri* i *horrea* dels campaments militars a partir del segle I aC (López Pardo 1981, 246). Talment, és una solució arquitectònica òbvia en l'arquitectura rural (Coixão 2001; Bussano 2002, 195; Mezquíriz 2003, 151).

En el cas de la Burguera, l'edifici detectat representa la perdurabilitat d'un model arquitectònic, més propi de l'arquitectura ibèrica, en una vil·la romana i, concretament, en la fase més antiga del jaciment agrícola. De ser així, les restes conservades correspondrien a la fonamentació i aïllament d'un entarimat de fusta per guardar gra. A més, l'edifici s'inclou en una àrea oberta de la vil·la, amb una important amplitud d'espai en els costats meridional, septentrional i oriental. La qual cosa facilitaria les activitats de càrrega i descàrrega dels cereals, en una zona que sembla una mena de pati.

L'estratigrafia conservada pertanyent a aquesta fase és escassa per les remocions estratigràfiques produïdes en les fases posteriors. Destaquen escassos nivells constructius associats a l'edifici d'emmagatzematge i que han permès la recuperació de fragments ceràmics

propis del s. II aC: àmfores greco-itàliques clàssiques i púniques, junt amb elements que perduren durant el segle I aC com ara la ceràmica ibèrica llisa i pintada, la ceràmica grisa emporitana i les àmfores de Brindisi. També s'han recuperat elements arquitectònics descontextualitzats –fusts i capitells d'ordre toscà–, que formaven part de farciments constructius de fases posteriors i que, a nivell de suposició, podrien testimoniar edificacions inicials anorreades durant la transformació de l'assentament.

L'element més modern que permet la datació de l'edifici d'emmagatzematge és la presència d'àmfores de

Figura 3. Detall del *granarium* (arxiu Codex).

Figura 4. Detall de l'àrea de premsatge vinícola (arxiu SAP).

Figura 5. Fons d'un dels retalls amb restes de cantoneres metàl·liques (arxiu Codex).

producció tarraconense i sudhispànica –tipus Dressel 7/11–, que ens porten a un moment imprecís de la segona meitat del segle I aC. No obstant, aquest referent temporal no es pot aplicar a la totalitat del jaciment en aquest primer moment d'ocupació i caldrà aprofundir en la identificació de possibles fases precedents de cronologia tardorepublicana, tal i com ho posen de manifest els materials arquitectònics aquí recuperats o els indicis detectats en altres vil·les de l'*ager tarraconensis* (Járrega 2000; Remolà 2003).

FASE II

Durant la fase II s'estableix una nova *pars rustica* dedicada a la producció vinícola i a l'emmagatzematge que ocupa l'àrea central i on podem diferenciar tres grans sectors que, de forma artificial, esglaonen l'orografia natural. Advertim que no es poden entendre les evidències d'aquesta fase com a part d'un procés constructiu unitari, sinó com el resultat de diverses fases constructives derivades de l'evolució intrínseca d'aquest complex industrial. Aquí no detallarem la periodització d'aquestes evidències, les quals encara no han estat sotmeses a una anàlisi intensiva i plantegen certs dubtes. No obstant es detecta una concentració d'activitat constructiva (fase II b) que consisteix en la reforma o ampliació de les estructures vinícoles.

En comparació amb l'etapa precedent són adoptades tècniques constructives de major entitat; els murs de pedra lligada amb argila deixen pas a l'*opus caementicium* i a la maçoneria de calç, acompanyada de pavimentacions, revestiments parietals i dipòsits en *opus signinum*. Des d'un punt de vista cronològic, l'edificació i funcionament de bona part de les estructures d'aquests espais s'inclouen en aquesta fase. En aquests moments diversos murs de la fase anterior, que definien espais de funcionalitat indeterminada adequant l'orografia natural i efectuant un primer anivellament en terrasses, s'amortitzen o bé s'aprofiten passant a formar part de les noves estructures productives.

Dels tres sectors esmentats, l'oriental és, ara per ara, el que ofereix més interrogants, tant pel que fa a la seva fesomia original com a la funció dels diferents àmbits que conformen les estructures conservades. Se situa en la part més elevada del jaciment (Fig. 2 i 4), fet que explica el pronunciat arrasament que caracteritza bona part de les evidències documentades i presenta una sèrie d'elements que podrien formar part dels inicis d'aquest complex vinícola. Entre totes elles, destaca l'arregliment de tres grans retalls cúbics quadrangulats –2 per 2 per 1,8 m de fondària– excavats en el subsòl i que es troben connectats entre si mitjançant trams de conducció que, a la vegada, s'havien construït aprofitant elements arquitectònics de la fase anterior (Fig. 4.1). Aquests tres retalls ens plantegen una doble possibilitat posposant la seva interpretació final a un estudi molt més exhaustiu de les evidències i a la disponibilitat d'anàlises específiques.

Una primera opció fora relacionar-los amb dipòsits revestits de fusta, tal com posa de manifest la localització de cantoneres de ferro amb claus i restes de fusta en el receptacle meridional (Fig. 5). Devien ser tines intercomunicades i possiblement relacionades amb la decantació d'algun líquid ja que una canalització septentrional alimentava el primer dipòsit, mentre que del receptacle més meridional en sortia una altra conducció en direcció a cap el sud. Si es tractessin de receptacles per al premsatge del most per tal de preparar la pasta a exprimir en la premsa contigua (un cas proper a Gurri 1997, 232), la conducció hauria d'estar relacionada amb la neteja d'aigua de tots aquests elements.

Una segona opció fora considerar aquests elements com els encaixos dels contraforts de premses de torsió de gran envergadura constituint un model molt semblant a la indústria vinícola de Teià (Martín/Rodà/Velasco 2007), amb el qual les semblances globals són molt més properes. De ser així, caldrà relacionar aquests elements amb la presència de tres estructures o basaments rectangulars inserits en el substrat geològic, a base de blocs arquitectònics reaprofitats. Dos d'ells se situen a banda i banda de la conducció que connecta els dos primers

Figura 6. Detall de l'àrea de decantació vinícola (arxiu SAP).

dipòsits que acabem de descriure i un tercer més a l'est, alineat amb els anteriors i associat amb el recreixement d'un mur (Fig. 4.2). Si bé totes aquestes evidències devien estar relacionades amb la presència d'estructures de premsatge, cap altre element conservat no permet actualment corroborar del tot aquesta hipòtesi.

Malaauradament una part de la terrassa central contigua ha estat força afectada per la construcció de tres forns posteriors (Fig. 4.3), tot dificultant la interpretació global del conjunt. Al sud d'aquesta segona àrea trobem una sèrie d'estances pavimentades amb *opus signinum* i amb les característiques "mitges canyes" que protegeixen les interseccions dels paviments amb els murs perimetrals (Fig. 4.4 i 6). En aquest punt destaca una extensa estança quadrangular amb un muret que la compartimenta en dos i amb un pendent est-oest que condueix cap a dos dipòsits annexes (2 per 2 per 1,3 m de fondària). Són receptacles completament dotats d'un revestiment hidràulic i amb una lleu depressió circular en la part central del fons relacionada amb la recollida de la mare dels líquids continguts. Aquesta àrea és objecte de diverses reformes, la més evident de les quals la constitueix l'amortització d'aquests dos dipòsits i la construcció d'un nou dipòsit de característiques similars però de dimensions sensiblement més reduïdes que també afecta parcialment les estances contigües. Totes aquestes estructures semblen formar part d'un sistema d'estances, basses i *lacus* relacionats amb el processament del raïm per a l'obtenció del most i l'inici del corresponent procés de fermentació, en el qual s'hauria aprofitat la diferència de cota entre els diferents àmbits per afavorir la circulació dels líquids envers l'oest. Finalment, en l'extrem occidental trobem la terrassa inferior amb la zona d'emmagatzematge o *cella vinaria*. Es tracta d'un espai de grans dimensions, parcialment excavat en el substrat geològic i ocupat per tota una sèrie de *dolia defossa* a l'interior dels quals s'haurien

completat els darrers processos de la fermentació de vi i el seu emmagatzematge (Fig. 1.2 i 7). En el moment de l'excavació es varen documentar prop d'una quarantena de contenidors, així com l'evidència d'importantes modificacions i de rebaixos de terra relacionats amb fases evolutives posteriors de la vil·la i amb actuacions antròpiques contemporànies, fet que impossibilitava la determinació dels límits i de la capacitat originals del sector. Tot i així, l'examen dels negatius i d'altres indicis aïllats suggereix que el nombre de *dolia* podria haver superat el centenar, dada que ens informa de la important capacitat productiva de l'explotació.

Entre la resta d'evidències documentades en aquesta àrea destaca, en primer lloc, un petit dipòsit ubicat en l'extrem meridional i de característiques anàlogues als ja descrits amb anterioritat, del qual únicament es conservava la solera d'*opus signinum* (Fig. 7.2). També cal esmentar la presència d'un mur que discorre de forma paral·lela al mur de separació entre el sector de premsatge i el de fermentació definitiva. Aquest mur és una banquetta de fonamentació en *opus caementicium* que reforça les estructures de contenció de les terrasses i, a la vegada, presenta en el llom superior una canal oberta en el mur traçada coetàniament i revestida d'*opus signinum*. El mur presenta tot el llom impermeabilitzat i s'exemplifica en dos punts formant una mena de basaments rectangulars sobre els quals la canalització adquireix la forma d'una pica. L'origen d'aquesta estructura se situa en l'extrem meridional i tot sembla indicar que estaria relacionada amb el transvasament del vi des dels dipòsits adjacents als *dolia* del magatzem inferior (Fig. 7.1).

Per últim, cal deixar constància de la presència d'un conjunt de sitges excavades en el substrat geològic, concentrades en el sector meridional del jaciment i que en alguns casos afecten les estructures amortitzades de la primera fase. Són contemporànies a la fase de producció vinícola i testimonien que, malgrat l'especialització de vil·la, es manté una certa diversificació de la producció, possiblement una reminiscència del paper protagonista que la producció cerealística havia jugat en la fase

Figura 7. Detall de l'àrea dels *dolia defossa* (arxiu Codex).

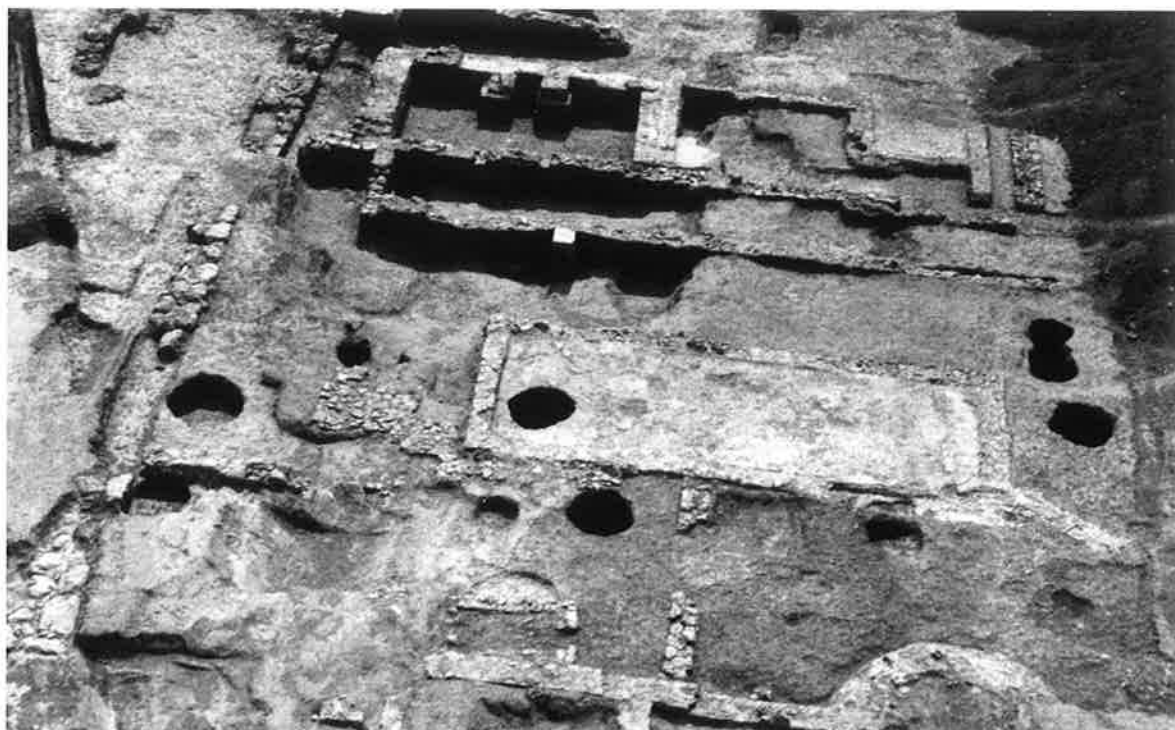

Figura 8. Vista de l'àrea residencial (arxiu SAP).

anterior. Aquestes sitges són obliteratedes coetàniament a l'amortització de les estructures vinícoles a inicis de la fase III, és a dir, quan les activitats productives s'abandonen i la vil·la es converteix en un espai eminentment residencial i lúdic.

La presència d'una activitat intensa de caire vinícola en un assentament rural de l'*ager Tarraconensis* és un fet coherent amb allò que indiquen els estudis sobre la producció amfòrica (Járrega 1998; Massó 1998) i, des d'un punt de vista arquitectònic, les seves característiques s'adiuen amb les documentades en molts altres establiments productius, com per exemple el centre del Bosquet de Sant Pere de Ribes (Bosch/Miret 1987), la vil·la de Can Feu a Sant Quirze del Vallès (Carbonell/Folch 1999), Le Chai des Toulons a Riems (Brun 1998) i el jaciment de Veral de Vallmorà de Teià (Martín/Rodà/Velasco 2007).

La fase II es pot datar mitjançant els nombrosos farciments que condicionen el terreny i alcen la cota de circulació. Els materials permeten establir la datació en la primera meitat del segle I d.C., probablement en època de Tiberi. Cal destacar elements residuals de la fase precedent i vaixella pròpia del període augustal com vaixella TS Itàlica –Conspectus 7.2.1– i parets fines –Mayet 37A, Mayet 54– juntament amb àmfores bètiques i tarraconenses dels tipus Dressel 2-4, Laietana 1 i Pascual 1. Finalment, la presència dins d'aquest context de vasos de TS Sud-gàl·lica forma Drag. 27 i de TS Itàlica forma Conspectus 20/21, datats a partir dels darrers anys del principat d'August, sembla

indicar una datació que entraria ja a inicis del govern de Tiberi.

La fase IIb, materialitzada en l'ampliació de les estructures productives de la *pars rustica* i l'aportació de nous farciments constructius i paviments, es pot datar sense molta precisió en època julio-clàudia. Destaca la presència d'àmfores de producció sud-gàl·lica, bètica, tarraconense de les formes Pascual 1, Laietana 1 i Dressel 2-4, ceràmica de cuina itàlica del tipus roig intern pompeïà, i vaixella de vernís vermell TS Itàlica forma Conspectus 20/21, Conspectus 7.2.1, TS Sud-gàl·lica Drag. 27, TS Hispànica Drag. 27 i vasos de parets fines formes Mayet 54 i Mayet 37. En conjunt, un context ceràmic poc nombrós i que creiem poder situar entorn mitjan del segle I d.C.

FASE III

La fase III es caracteritza per un canvi radical en la fesomia de la vil·la que comporta una reorientació estructural i funcional de grans magnituds. El fet més destacable d'aquest moment és l'edificació d'una àrea residencial de grans dimensions que va suposar l'abandonament i colgament de les estructures productives existents fins aleshores (Fig. 1.1 i 8). És en aquest moment quan la vil·la abandona les activitats productives vinícoles en detriment d'un edifici de marcat caràcter residencial i lúdic, testimoniàt a partir d'una nova residència que incorpora un conjunt termal.

En un primer moment es van abocar un seguit de farciments constructius en la zona nord del jaciment, a

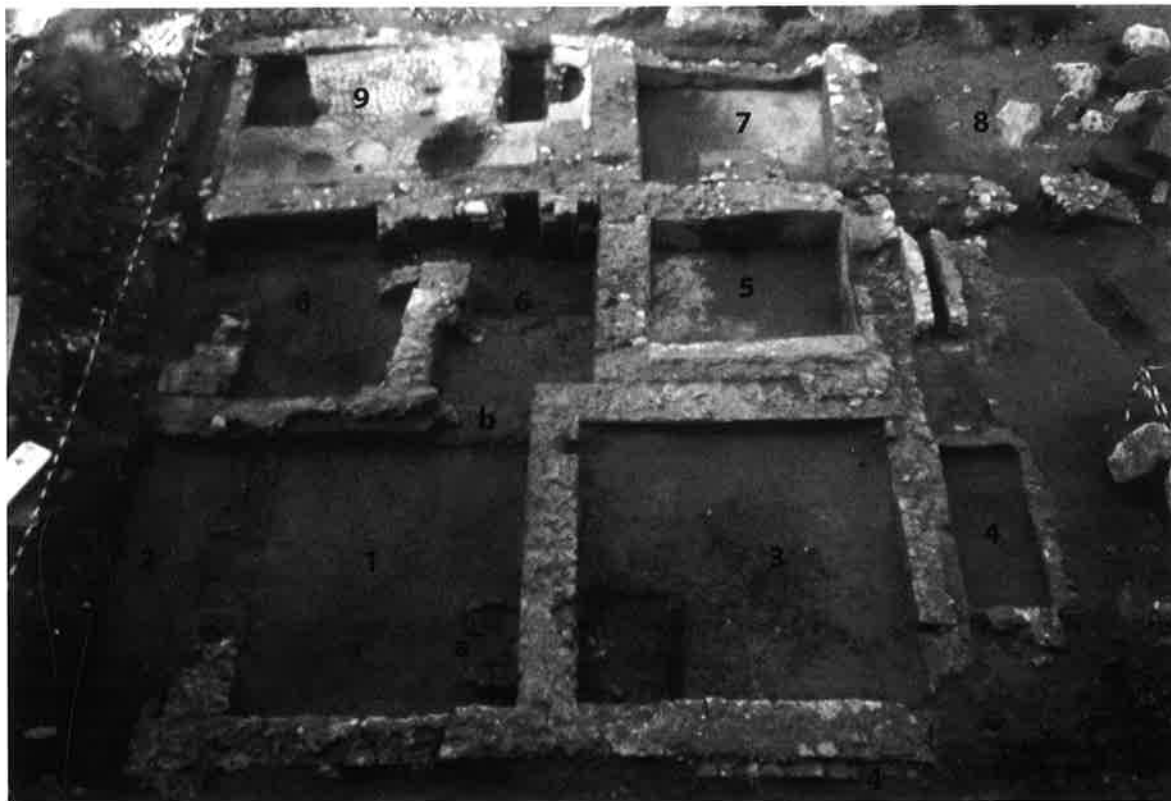

Figura 9. Detall parcial de l'àrea termal (arxiu Codex).

més d'altres que colgaven les estructures de producció vinícoles. D'aquesta forma queda una àrea regularitzada a una cota una mica per sobre dels fonaments de les fases precedents. El sector ocupat pel gran magatzem de *dolia* es colmata creant un pati obert al sud del nou edifici residencial, el qual s'articula al voltant d'un pati central obert, el peristil de la vil·la, presidit per un *lacus* central pavimentat en *opus signinum*, que donaria amplitud visual i il·luminació a les habitacions. Aquest pati central es trobava envoltat per un corredor que deuria estar porticat i pavimentat amb un empedrat culminat per una capa d'argila. Pel costat sud del porticat s'obre un passadís d'uns 2 metres d'amplada que serviria per accedir a les habitacions de l'extrem sud, habitacles de planta rectangular que pel costat meridional tenen el que sembla ser un altre passadís que dona pas a un gran pati, situat en la zona que havia servit anys enrere de magatzem de *dolia*.

D'aquesta fase tenim una sèrie d'aportacions de terra que han proporcionat material ceràmic relacionat amb l'obliteració de les estructures de producció vinícoles. Destaca la presència de TS Hispànica (Drag. 29, 24/25, 27 i 37), TS Sud-gàl·lica (Drag. 27 i 37), TSA A (Lamb. 1A.), cuina africana (Ostia III-332). L'estratigrafia que colgava els *dolia defossa* presentava cuina africana (Lamb. 10b, Ostia III-267 i III-302) i TSA A (Hayes 14/17). També en aquest període hem d'incloure els farciments que oblitteraven els tres retalls units amb una canalització

i que presenten dubtes interpretatius. Els elements més moderns tornen a ser proporcionats per la ceràmica africana de cuina (Lamb. 10a-b, Ostia III-302, III-269, I-270, III-324, Hayes 131 i Caesaraugusta G/S 200) i per la TSA A (Lamb. 4/36A, 2, 19 bis, 20 i 23). Amb aquests elements podem proposar, preliminarment, una datació de darrer quart del s. II i primera meitat del III per a l'abandó del complex vinícola i la consecutiva construcció d'un espai residencial.

Pel costat septentrional i tocant al peristil es va construir el *balneum* de la *domus*, documentat arqueològicament en dues fases d'excavació. Es tractà d'un petit complex termal que es va reformar i ampliar contínuament al llarg de la seva existència. En un primer moment destaca l'execució d'una àrea calenta en la franja meridional de les termes amb una gran sala quadrada que podia fer les funcions de *tepidarium* o de distribuïdor (Fig. 9.1), des de la qual es passava al que sembla ser el *caldarium* principal (Fig. 9.2), que donava accés a dos *alvea*: un en l'eix meridional de planta absidal i un altre en l'eix occidental de planta rectangular. En l'angle SE trobem el *frigidarium* (Fig. 9.3) que té adossats dos petits dipòsits (Fig. 9.4) i una *piscina frigidaria* proveïda de banc corregut (Fig. 9.5). Quant a la tècnica constructiva es traçaren, a causa de la funcionalitat d'aquests àmbits, murs gruixuts aixecats amb carreus de pedra mèdol i lligats amb morter (sales calentes); o bé llenços d'*opus caementicium* de gran consistència

(*frigidarium*). Pel que fa als forns que escalfaven els hipocausts, aquests semblen trobar-se en la zona central dels banys (Fig. 9.6).

Posteriorment es constata una reforma de difícil datació la causa de la manca de contextos ceràmics. Els banys s'amplien i sembla que els *propignea* passen a situar-se en la perifèria. En aquest moment s'afegeix una nova *piscina* d'aigua freda (Fig. 9.7) i un dipòsit més gran que els anteriors (Fig. 9.8). També es documenta una altra estança calefactada amb una *suspensura* molt ben conservada i finalitzada en un paviment de *signinum* (Fig. 9.9). És un gran espai rectangular amb l'hipocaust travessat per dos *praefurnia* que l'escalfaven i, possiblement, arribaven fins la zona central dels banys on devien haver els forns del primer moment (Fig. 9.6). Atesos aquests canvis és possible que el primer caldari canviés la seva funció originària, però la transformació final de l'edifici e dificulta molt interpretar aquests fets.

Quant al material ceràmic recuperat dins dels farciments constructius de l'edifici residencial (*domus* més *balneum*), la datació de les estructures no és gaire precisa. És un context caracteritzat per l'alta residualitat i només destaca la presència d'informes de TSA A, cuina africana (Ostia III-267, III-332, Lamb. 10A) i TS Hispànica Rit. 8. Aquest material aporta una datació genèrica que es pot incloure en la proposta cronològica elaborada a partir dels contextos recuperats en l'antiga indústria vinícola.

FASE IV

En plena Antiguitat Tardana es constata un abandonament i reutilització progressiva de les restes arquitectòniques precedents. Al bell mig de les termes es desmunten els hipocausts fins a la seva *area* inferior (Fig. 9.1, 9.2 i 9.6), tot establint una nova cota de circulació que obligà a seccionar els murs per tal d'obrir noves portes (Fig. 9.a). L'antic *balneum* fou aprofitat com a habitatge, donat que en una de les estances es conserva una petita llar de foc adossada a un dels murs i que pot representar el testimoni d'una cuina (Fig. 9.b).

Figura 10. Detall d'un forn de calç conservat en la perifèria de l'assentament (arxiu Codex).

Possiblement relacionats amb aquesta darrera fase s'han d'incloure els quatre forns de calç documentats en diverses àrees de la vil·la (Fig. 4.3 i 10) i que s'excavaren sense respectar les estructures i l'estratigrafia de les fases precedents. Són evidències semblants als forns documentats en el terme de la Pobla de Mafumet (García *et alii* 2001; Fig. 6.22) i suposem que aquests elements tindrien com a objectiu fondre els materials calcaris procedents de l'espoli de la vil·la. Quant a la cronologia, el material és tot d'època romana però insuficient per a establir una proposta. En aquesta fase també hem inclòs una sèrie de sitges que, a diferència de les documentades en el període original de l'assentament, afecten les estructures arquitectòniques. El cas més significatiu són els receptacles tallats en l'àrea residencial de la fase III (Fig. 8).

Aquestes evidències posen de manifest un comportament regressiu en relació a l'activitat constructiva de fases precedents. Per a nosaltres pertanyen a un assentament rural amb un paràmetres allunyats d'allò que considerem *villa* alt imperial, i la datació d'aquest procés és incerta i dubtosa ja que es barregen nivells de colgament amb altres evidències estratigràfiques d'ús i de circulació. Tot i això s'apunta una cronologia de segle VI, atesa la recuperació d'exemplars de LRA-1, Keay 61, àmfora d'Èmpoli i un plat de la forma Hayes 103.

FASE V

Correspon a l'abandonament definitiu de l'assentament rural donat que les escasses evidències de la fase anterior son colgades. L'estratigrafia d'aquest moment correspon als farciments de les sitges i de l'estança interpretada com a cuina. No és un material abundant, però presenta elements significatius com ara els contenidors amfòrics Keay 8A, 61, 62, LRA 3; l'atuell Hayes 99 en TSA D i ceràmiques comunes de procedència oriental (Oc/Or/60 i Cb/Or/7). Aquests elements permeten, a partir de la comparació amb els contextos ceràmics de *Tarraco* (Macias 1999; Remolà 2000), establir una cronologia tardana de segle VII.

III. VALORACIONS PRELIMINARS

Pocs jaciments arqueològics de l'*ager Tarraconensis* han conservat, com el de Salou, vestigis suficients per identificar tan clarament l'evolució urbana i econòmica, des de l'època tardorepublicana fins a les acaballes del món clàssic. El cas que aquí hem esbossat representa una oportunitat per conèixer un cas específic, mitjançant un projecte de recerca que encara s'ha de materialitzar i que ens permetrà aprofundir en el coneixement global de l'hàbitat rural de l'*ager*, així com en les seves activitats econòmiques.

La documentació efectuada reflecteix l'evolució dels diversos paràmetres que conformaren aquesta realitat,

tant des del punt de vista material –tècniques constructives– com de les activitats productives constades tot alternant, a manca d'una analítica que ho corrobori, espais o receptacles de caire cerealístic i una indústria vinícola de gran extensió. Tant el graner com la *cella vinaria* són espais que denoten una intensa activitat agrícola i, per altra banda, l'edifici residencial presenta unes pautes cronològiques coincidents amb allò que podem definir com una fase "d'urbanització generalitzada" de les *villae* del *territorium* de Tàrraco cap el s. II d.C. (Macias 2005). Destaquem, especialment, la fortuna d'haver-se conservat prou evidències per conèixer la transformació d'aquesta vil·la en un assentament tardoantic. A diferència d'altres indrets, l'aprofitament dels hipocaustos com a àrees domèstiques ens permet conèixer trets d'hàbitat que, en moltes ocasions, passen inadvertits per una simple qüestió de superposició estratigràfica i la consegüent remoció i/o alteració agrícola contemporània. Creiem que la Burguera reflecteix un fenomen, cada cop més ben documentat (cf. les vil·les de Cal·lípolis o dels Munts) de perdurabilitat d'assentaments rurals fins al s. VII o, potser, inicis del VIII. Malauradament, els coneixements ceramològics o la davallada dels intercanvis comercials del moment, són entrebancs que dificulten la precisió temporal.

BIBLIOGRAFIA

- ADSERIAS, M. 1998, *Evidències del passat. Prehistòria i món antic a Vila-seca*, Monografies de Vila-seca 20, Vila-seca (Tarragona).
- BOSCH, J., MIRET, J. 1987, Els Bosquet (Sant Pere de Ribes). Una planta per a l'elaboració de vi i la seva distribució, *El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental, 1er col·loqui internacional d'Arqueologia Romana (Badalona 1985)*, Badalona, 228-233.
- BRUN, J.-P. 1998, La production du vin en Gaule durant l'Antiquité. État de la question en 1998, *El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental, 2on col·loqui internacional d'Arqueologia Romana (Badalona 1998)*, Badalona, 480-490.
- BUSSANA, M. S. 2002, *Architetture rurali nella Venetia romana*, Roma.
- CARBONELL, E., FOLCH, J. 1998, La producció de vi i d'àmfores a la vil·la de Can Feu, *El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental, 2on col·loqui internacional d'Arqueologia Romana (Badalona 1998)*, Badalona, 289-293.
- COIXAO, A. SÁ 2001, A romanização do aro de Freixo de Numao, *Actas do 3º Congresso de Arqueologia Peninsular*, vol. VI, Porto, 421-440.
- GARCÍA, M. et alii 2001, *La vil·la romana de la Llosa. 10 anys d'investigació arqueològica*, Cambrils (Tarragona).
- GIBERT, A. M. 1900, *Ciutats focenses del litoral cosetà*, Barcelona.
- GRÀCIA, F. 1995, Producción y comercio de cereal en el N.E. de la Península Ibérica entre los siglos VI-II a.C., *Pyrenae* 26, Barcelona, 91-113.
- GURRI I COSTA, E. (dir.) 1997, *El jaciment romà del Morè. Sant Pol de Mar, Maresme*, Excavacions Arqueològiques a Catalunya 13, Barcelona.
- IPAC 1990, *Inventari del Patrimoni Arqueològic del Tarragonès*, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.
- JÁRREGA, R. 2000, El poblament rural i l'origen de les *villae* al nord-est d'Hispania durant l'època romana republicana (segles II-I a.C.), *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló* 21, Castelló de la Plana, 271-301.
- JÁRREGA, R. 1998, La producció amforal romana del camp de Tarragona. Estat de la qüestió, *El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental, 2on col·loqui internacional d'Arqueologia Romana (Badalona 1998)*, Badalona, 430-437.
- LÓPEZ PARDO, F. 1981, Siri, granaria y horrea en Hispania Citerior, *AEspA* 54, Madrid, 245-254.
- MACIAS, J. M. 1999, *La ceràmica comuna tardoantiga a Tàrraco. Anàlisi tipològica i històrica (segles V-VII)*, TULCIS, Monografies Tarraconenses, 1, Tarragona.
- MACIAS, J. M. 2005, Els assentament romans com a espai de residència: l'exemple del *Territorium* de Tàrraco, *Cota Zero. Revista d'Arqueologia i Ciència* 20, Barcelona, 78-86.
- MACIAS, J. M., MENCHON, J. J. 2007, Valoracions finals: el context històric i l'ocupació de l'Ager Tarraconensis, J. M. Macias, J. J. Menchón (dtors.), *La vil·la romana de Els Hospitals (El Morell, Tarragona), un assentament de la via De Italia in Hispanias*, Sèrie Hic et Nunc 1, Tarragona, 153-162.
- MASSÓ, J. 1990, Notas sobre un miliario desaparecido de la Via Augusta, entre las mansiones de Tàrraco y Oleastrum, *La red viaria en la Hispania romana* (Tarazona, 1987), Saragossa, 347-353.
- MASSO, J. 1998, Dades sobre la producció d'àmfores de vi romanes en el sector occidental del Camp de Tarragona, *El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental, 2on col·loqui internacional d'Arqueologia Romana (Badalona 1998)*, Badalona, 283-288.
- MARTÍN, A., RODÀ, I., VELASCO, C. 2007, Cella vinaria de Vallmora (Teià, Barcelona). Un modelo de explotación vitivinícola intensiva en la Layetania, Hispania Citerior (s. I a.C.-s. V d. C.), *Histria Antiqua* 15, 195-212.
- MEZQUÍRIZ, M. A. 2003, *La villa romana de Arellano*, Pamplona.
- REMOLÀ, J. A. 2000, *Las ánforas tardo-antiguas en Tàrraco (Hispania Tarraconensis). Siglos IV-VII d.C.*, Col. Instrumenta 7, Barcelona.
- REMOLÀ, J. A. 2003, Les vil·les romanes del Moro (Torredembarra), *Butlletí Arqueològic* 25, Tarragona, 57-87.